IL-PASSA TAT-TAJR TAL-PRIŻA

Carmel Galea Bonavia

Fost l-għasafar li jidhru fil-gżejjer Maltin insibu dawk magħrufa bħala tajr tal-priża. Fost dawn insibu wħud li huma rari kif ukoll oħrajn li huma komuni. Ir-raġuni għala xi speċi huma rari jew komuni fil-gżejjer Maltin ġejja kemm min-numru tagħhom fl-Ewropa, kif ukoll mill-mod kif dawn itiru, li jaffettwa sewwa r-rotot li jiehdu waqt il-passa tagħhom.

Jekk inħarsu lejn it-tajr tal-priża mill-mod kif itir, nistgħu naqsmuh f'żewġ gruppi: dak li jiġbor fih dawk l-ispeċi li għandhom ġwienaħ dojoq, bħal ngħidu aħna l-bgħadan* u l-isqra, u dawk li għandhom ġwenħajhom wesgħin, bħal ngħidu aħna l-ajkli u l-avultuni. Dawk ta' ġwenħajhom dojoq jaqdfu sewwa bil-ġwienaħ u ma jiddependux mill-kurrenti ta' l-arja sħuna tielgħa mill-art *(thermals).* Mill-banda l-oħra, dawk tal-ġwienaħ wesgħin jiddependu ħafna mill-kurrenti ta' l-arja sħuna telgħin mill-art, biex mingħajr ma jaqdfu bil-ġwienaħ, iżommu fl-arja għal ħinijiet twal.

Tajr tal-priża tal-ġwienaħ dojoq

Tajr tal-priża tal-ġwienaħ wesgħin

F'din il-pubblikkazzjoni ser ninqdew bl-isem* ***bagħdan* *(plural* ***bgħadan****) li hija l-forma mitkellma. F'xi kitbiet jirreferu għalih ukoll bħal* ***bugħadam****.*

IN-NATURA NRU 13

AMicallef 93

Ma għandniex xi ngħidu, biex jaqsmu mill-Ewropa sa l-Affrika fil-ħarifa, u mill-Affrika sa l-Ewropa fir-rebbiegħa, dawn iridu jgħaddu minn fuq medda baħar, u fuq il-baħar ma jsibux kurrenti ta' l-arja sħuna tielgħa 'l fuq. Għalhekk għal dawk l-ispeċi tal-ġwienaħ wesgħin, dan huwa ostaklu kbir. Din il-problema, jegħlbuha billi jaqsmu mill-iqsar medda baħar, jiġifieri fit-truf tal-Mediterran: Ġibiltà u l-Bosforu.

Għall-kuntrarju, dak it-tajr tal-priża li għandu ġwenħajh dojoq, in-nuqqas ta' kurrenti sħan ta' l-arja fuq il-baħar mhux xi problema li ma jistax jegħlibha: flok jaqdef bi ġwenħajh fuq l-art, jaqdef fuq il-medda baħar li jaqsam minn fejn jilħqu.

Il-Kuċċarda hija każ daqsxejn differenti. Għalkemm hija tajra tal-priża mill-grupp ta' dawk tal-ġwienaħ wesgħin, u bħal dan it-tajr tuża l-kurrenti ta' l-arja fuq Ġibiltà u l-Bosforu, numru mhux ħażin minnhom jaqsmu l-baħar Mediterran innifsu.

Huwa għalhekk li fil-gżejjer Maltin, li huma 90 kilometru 'l bogħod mill-eqreb art u li jinstabu f'nofs il-baħar Mediterran, l-aktar tajr tal-priża li jidher huwa l-kuċċard, l-isqra, u l-bgħadan, waqt li l-ajkli, l-avultuni, il-kuċċard prim u oħrajn huma ħafna aktar rari. Xi oħrajn bħall-Arpa, l-Isparvier, u l-Astun Iswed jidhru regolarment iżda f'numri baxxi. Tajjeb għalhekk li nagħtu ħarsa ħafifa lejn it-tajr tal-priża l-aktar komuni fil-gżejjer Maltin.

IL-KUĊĊARDA

Fir-rebbiegħa l-kuċċarda tidher mill-aħħar ta' Marzu sa nofs Ġunju, iżda l-aqwa żmien huwa l-ewwel nofs ta' Mejju. F'dan l-istaġun tidher f'numri mhux regolari ħafna: ġieli bilkemm dehret u ġieli kien hawn pases kbar. L-aktar li nistgħu narawha huwa fin-naħa t'isfel ta' Malta. Ftit jidhru fl-inħawi tar-Rabat. L-aħjar irjieħ huma dawk li jiġu mill-punent sal-grigal, meta l-kuċċard jidher l-aktar lejn Bengħisa, Delimara u l-inħawi l-oħra fil-qrib.

Fil-ħarifa, mill-banda l-oħra, il-kuċċarda tpassi minn nofs Awwissu sa l-aħħar ta' Ottubru, bl-aqwa tagħha għall-aħħar nofs ta' Settembru u ġieli l-ewwel ġimgħa ta' Ottubru wkoll. F'dan iż-żmien tas-sena, l-aħjar postijiet fejn tidher huma l-inħawi tar-Rabat, Binġemma, id-Dwejra, Ħad-Dingli, il-Buskett u s-Salib ta' l-Għolja wkoll.

F'dan l-istaġun tidher regolarment aktar milli tidher fir-rebbiegħa, u f'numri akbar. Meta r-riħ ikun mill-punent il-lbiċ sax-xlokk jonfoħ b'saħħa ħafifa għal moderata, dawn ġieli jlaħħqu l-mijiet. Anke fl-inħawi t'isfel ta' Malta tidher f'numri mhux ħażin, l-aktar fir-riħ fuq. Jista' jagħti l-każ li mill-bidu tat-tmeninijiet naqqset xi ftit fin-numru. Jidher li tippreferi temp sabiħ u ma tantx tidher bil-maltemp.

IL-BGĦADAN

L-erba' speċi ta' bgħadan li jbejtu fl-Ewropa kollha jidhru fil-gżejjer Maltin, għalkemm il-Bagħdan Aħmar biss

huwa l-aktar komuni. Sa l-aħħar tas-sittinijiet, il-Bagħdan Abjad kien għadu jidher ta' spiss, iżda llum huwa rari. Kemm il-Bagħdan Griż kif ukoll il-Bagħdan Abjad Prim jgħaddu f'numri żgħar.

Fir-rebbiegħa, il-Bagħdan Aħmar iżurna bejn l-aħħar ta' Frar u nofs Mejju, għalkemm ġieli deher bil-mijiet f'pases kbar mill-aħħar ta' Marzu sa l-aħħar ta' April. Matul dan iż-żmien, il-Bagħdan Aħmar jidher f'numri ġmielhom, fi nħawi differenti, dejjem skond ir-riħ. Hekk, ngħidu aħna, bir-riħ fuq mill-punent sal-grigal, l-aħjar inħawi huma madwar Marsaxlokk, kif ukoll il-kosta fil-punent ta' Għawdex, speċjalment fl-inħawi tad-Dwejra. Bir-riħ ilbiċ, l-aħjar inħawi huma viċin il-kosta tal-lvant tal-gżejjer Maltin, ngħidu aħna Baħar iċ-Ċagħaq u Marsalforn. Bir-riħ xlokk jidher fl-inħawi tal-kosta tan-naħa ta' fuq tal-gżejjer Maltin.

Fil-ħarifa, il-passa tal-Bagħdan Aħmar tixbaħ lil dik tal-kuċċard: meta jonfoħ riħ punent il-lbiċ sax-xlokk, jidher fl-inħawi tar-Rabat speċjalment il-Buskett u s-Salib ta' l-Għolja, b'numri iżgħar fin-naħa ta' isfel ta' Malta. Minħabba miżuri għall-ħarsien tiegħu u ta' l-ambjent tiegħu fuq il-kontinent ta' l-Ewropa, il-Bagħdan Aħmar ilu jiżdied sa mill-bidu tas-sebgħinijiet u llum fil-ħarifa sar komuni daqs il-kuċċard.

L-ispeċi ta' Bgħadan l-oħra jgħaddu f'numri żgħar wisq biex jixħtu dawl dwar xi forma partikolari ta' kif ipassu, għalkemm jista' jagħti l-każ li dan jagħmel l-istess bħall-Bagħdan Aħmar. Interessanti l-fatt li fil-ħarifa dawn it-tliet speċi ta' Bgħadan jidhru inqas milli jidhru fir-rebbiegħa. Dan kien jiġri wkoll meta l-Bagħdan Abjad kien komuni: bil-kemm kien jidher fil-ħarifa. Fir-rebbiegħa l-Bagħdan Griż

1	Kuċċarda
2	Kuċċarda
3	Spanjulett Sekond (raġel)
4	Avultun Abjad
5	Avultun Abjad
6	Spanjulett (mara)
7	Spanjulett (raġel)
8	Żumbrell (mara)
9	Żumbrell (raġel)
10	Bagħdan Abjad (raġel)
11	Bagħdan Abjad Prim (raġel)
12	Bagħdan Abjad Prim (mara)
13	Bagħdan Aħmar (mara)
14	Bagħdan Aħmar (raġel)
15	Bagħdan Griż (mara)
16	Bagħdan Griż (raġel)
17	Seqer tal-Ħannieqa
18	Seqer tal-Ħannieqa
19	Ajkla Bajda
20	Bies tar-Reġina
21	Bies tar-Reġina
22	Bies
23	Bies

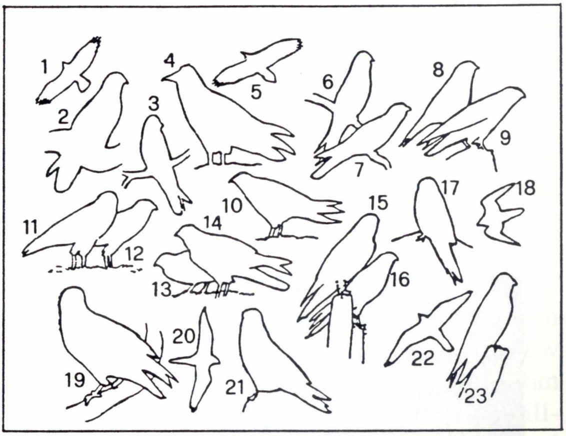

ipassi bejn April u Mejju, waqt li t-tnejn l-oħra jidhru xi ftit aktar kmieni bejn Marzu u April.

L-ISQRA

L-isqra li jpassu minn fuq il-gżejjer Maltin f'numru sabiħ huma l-Ispanjulett, l-Ispanjulett Sekond, is-Seqer tal-Ħannieqa, ż-Żumbrell u l-Bies tar-Reġina. L-oħrajn huma rari.

Bla dubju ta' xejn, l-aktar wieħed komuni huwa l-Ispanjulett. Dan jidher kważi matul is-sena kollha u ġieli ttanta jbejjet ukoll. L-aktar li jpassi huwa minn nofs Frar sa l-aħħar ta' Mejju, speċjalment minn nofs Marzu sa l-aħħar ta' April. Fil-ħarifa jpassi mill-aħħar ta' Awwissu sal-bidu ta' Novembru, l-aktar mill-aħħar ta' Settembru sa l-aħħar ta' Ottubru. Fix-xitwa xi waħdiet jersqu lejn il-gżejjer Maltin u wħud minnhom irabbu l-post u jippruvaw iqattgħu x-xitwa magħna. Fir-rebbiegħa l-passa ta' l-Ispanjulett tifrex fuq il-gżejjer Maltin kollha u jiġi b'irjieħ varji. Fil-ħarifa, jidher f'numri akbar u bir-riħ mix-xlokk sal-punent il-lbiċ. F'xi staġuni jidher f'numri kbar ħafna speċjalment wara xi taqliba ta' l-ajru, meta numri kbar jidhru mferrxa, tista' tgħid, mal-gżejjer Maltin kollha.

L-Ispanjulett Sekond, bħall-Bagħdan Abjad, naqas ħafna wkoll mill-aħħar tas-sittinijiet 'l hawn u nistgħu ngħidu li llum huwa skars. Xi waħdiet, u kultant xi qatgħa żgħira, jidhru kemm fir-rebbiegħa bejn Marzu u April, kif ukoll, anzi aktar, fil-ħarifa bejn l-aħħar ta' Awwissu u l-aħħar ta' Ottubru.

Iż-Żumbrell ipassi l-aktar fir-rebbiegħa, iżda ma jidhirx b'ċerta regolarità. Ta' min jgħid li fid-29 ta' Mejju ta' l-1987 deher f'numri mhux tas-soltu, anke fi qtajja'. Fil-ħarifa minn dejjem kien u għadu rari. Dan is-seqer meta jkun tiela' lejn l-Ewropa jersaq lejn il-punent tal-Mediterran u jilħaq sewwa l-parti ċentrali. Mill-banda l-oħra, fil-ħarifa jinżel lejn l-Affrika mill-inħawi tal-lvant tal-Mediterran, 'il bogħod ħafna mill-gżejjer Maltin.

Il-Bies tar-Reġina huwa tajra interessanti ħafna. Dan ibejjet matul is-sajf u mhux fir-rebbiegħa. B'hekk ikun eħfef għal dan l-għasfur li jaqbad l-għasafar żgħar li jkunu qed ipassu lejn l-Affrika biex bihom jitma' l-frieħ tiegħu. Dan jidher fil-gżejjer Maltin bejn l-aħħar ta' April u l-aħħar ta' Ottubru. Nistgħu ngħidu li l-Bies tar-Reġina huwa forsi l-unika speċi ta' tajr tal-priża li tiġi regolarment fil-gżejjer Maltin fis-sajf, għalkemm f'numri żgħar. X'aktarx li l-għasafar li jidhru fil-bidu u fl-aħħar tal-passa tagħhom huma Bisien tar-Reġina xjuħ, li jkunu sejrin lejn, jew ġejjin minn postijiet tal-bejta tagħhom skond l-istaġun. Mill-banda l-oħra dawk il-waħdiet li naraw fis-sajf, u li anke jgħaddu xi ġranet magħna xi minn daqqiet, aktarx li huma għasafar li ma jkollhomx bejta u li jkunu jiskariġġaw 'l hawn u 'l hemm fil-Mediterran.

Is-Seqer tal-Ħannieqa huwa t-tieni speċi ta' seqer li għadna naraw f'numru mhux ħażin, għalkemm dan naqas ukoll. Fil-ħarifa dan jidher mill-aħħar ta' Awwissu sa l-aħħar ta'

Ottubru, u l-aktar minn nofs Settembru sal-bidu ta' Ottubru. Fir-rebbiegħa jidher f'numri iżgħar, l-aktar f'April u Mejju. Il-kondizzjonijiet tat-temp li jġiegħlu lis-Seqer tal-Ħannieqa jersaq lejn il-gżejjer Maltin jixbhu lil dawk li jġiegħlu lill-kuċċarda tersaq lejna.

Għalhekk il-passa tas-Seqer tal-Ħannieqa fir-rebbiegħa hija ftit jew wisq mifruxa fuq il-gżejjer Maltin, b'irjieħ varji. Mill-banda l-oħra, fil-ħarifa s-Seqer tal-Ħannieqa jiġbed lejn l-għoljiet ta' madwar ir-Rabat, u l-aħjar irjieħ li jwassluh huma mill-punent il-lbiċ sax-Xlokk.

Il-gżejjer Maltin joffru spettaklu tal-passa ta' l-għasafar, fosthom dik tal-passa tat-tajr tal-priża. Dan il-fenomenu joffri minjiera ta' tagħrif li nistgħu nikxfuh biss permezz ta' l-istudju. Diġa' saru xi studji, u għadhom isiru, iżda għad baqa' ħafna tagħrif ieħor xi nsibu. Bħala eżempju, nafu li l-kuċċard f'Malta huwa aktar komuni fil-ħarifa milli fir-rebbiegħa. Mill-banda l-oħra fi Sqallija huwa aktar komuni fir-rebbiegħa milli fil-ħarifa. Jekk il-kuċċard jiġi u jmur lejn Sqallija, għaliex dan? Mill-banda l-oħra, x'jgħaddi eżattament f'Għawdex u meta?

MENTALITA' QERRIEDA

Li nafu fiż-żgur huwa li l-gżejjer Maltin huma mogħnija b'postijiet bħall-Buskett li fihom, speċjalment matul Settembru, wieħed jista' jissaħħar bil-miraklu tal-passa ta' dawn l-għasafar. Nafu wkoll li l-Buskett huwa santwarju ta' l-għasafar fejn mhux biss ħadd ma jista' jieħu jew joqtol xi għasfur, iżda ħadd ma jista' lanqas iġorr arma tan-nar. Nafu wkoll li kull sena, speċjalment f'Settembru, isir massakru sħiħ ta' dan it-tajr imħares bil-liġi f'dan is-santwarju ta' l-għasafar, minn dawk li l-gost tagħhom huwa li joqtlu l-għasafar u li jgħidu li dan huwa sport u delizzju. Jidher ċar li dawk li l-gost tagħhom huwa li joqtlu l-għasfar, ma jimpurtahomx mill-wirt naturali; ma jimpurtahomx mil-liġijiet tal-pajjiż u ma jimpurtahomx mir-responsabbiltà li għandna lejn pajjiżi oħra minn fejn jiġi dan it-tajr. Lanqas ma jimpurtahom mill-istudju xjentifiku li jista' jsir kieku dawn l-għasafar protetti ma jibqgħux jinqatlu sena wara l-oħra. Huma determinati biss li joqtlu l-għasafar. ❑